
DOKUMENTUM

JEGYZET FÜLEP LAJOSRÓL

SZÜLETÉSÉNEK SZAZADIK ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Fülep Lajos (1885. január 23.—1970. október 7.) 1902-ben, becskerek-i gimnazistaként már harmadik újságírói próbálkozásában a jövő felé fordul. Tulajdonképpen azt állítja, hogy a képzőművészeti nevelő a gyermek képzeleténck ösztönzésével, a spontán megnyilatkozás lehetővé tételétől a művészi látásig vezet. Cikkében¹ — amelyet dokumentumként itt közlünk — Streitmann Antal tanár (1850—1918) módszerét vizsgálja, és az igazolást a sikeres tanítványok felsorolásával igyekszik megadni.

Streitmann tanára volt Fülepnek is, aki diákként bizony nem szeret-hette a „szám-tornákat”. A helyi lapban megjelent előző két cikke is az irodalom iránti vonzódásáról tanúskodik. A továbbiakban is így lesz, sorakozó írásai színházi bemutatókról, verskötetekről szólnak. A követ-kező évben, 1903-ban két folytatásban ismét beszámol az akkori Ma-gyarország első gyermekrajz-kiállításáról², külön művészi alkotásról szóló egyetlen akkori írásában azonban egyetlen szót sem ejt magáról a mű-ről. A *Hollós Mátyás szobra* október 14-én jelent meg.

Előző nap („... az a szobor, amelynek leleplezési ünnepélyére gyűl-tünk össze tegnap...”³) leplezték le Kolozsvárott az emlékművet, Fad-rusz János (1858—1903) minden bizonnyal legsikerültebb alkotását, amely 1895-től egészen a nagy ünneppéggel megrendezett szoborleleple-zésig készült. Időközben a makettet kiállították az 1900. évi Párizsi Világkiállításon is, és ott elnyerte a Grand Prix-t. Az emlékműről „már fenntartás nélkül el lehet mondani — kétségkívül a kor hivatalos, histo-

¹ Fülep Lajos: A gyermekek rajzolása (Streitmann tanár kiállítása), A Nagy-becskerek-i Hírlap eredeti tárcája.

Nagybecskerek-i Hírlap, 1902. október 14., II. évf. 235. sz. 1—2. o.

² A gyermekművészeti kiállítás.

Nagybecskerek-i Hírlap, 1903. július 31., III. évf. 174. sz. 3. o.; 1903. augusz-tus 1., III. évf. 175. sz. 3. o.

³ F. L.: Hollós Mátyás szobra.

Nagybecskerek-i Hírlap, 1902. október 14., II. évf. 235. sz. 1—2. o.

rizáló emlékműszobrászatának főműve, állja a versenyt a kor európai emlékműszobrászata javával”.⁴

Az ifjú Fülep ekkor még csak a királyról írt „ünnepi traktátumot”, sem a művet, sem a szobrászt még csak nem is említette. Csak 1904 őszén küldi Párizsból a *Művészek*⁵ című írását, majd valamivel később jelenik meg *A téli tárlat* ismertetője.

„(...) A művészet maga az élet, s ezért nincs benne megállás. A fejlődés legtermészetesebb megnyilatkozása, ahol ez hiányzik, oda már a halál tette be a lábát. A művészetben és az életben a megállás csak halált jelenthet; aki ezt nem érzi, az vagy nem él, vagy nem művész. A Műcsarnok ez idei kiállítása a legvilágosabb példa erre. (...) Azt hiszem, lesz a művészetünknek az a kora, melyet most élünk, történetünkben egyike lesz a legjelentősebbeknek. A magyar képrás úttörői most fejlődnek...”⁶

Az ifjú újságíró műbírálói pályafutásának már a kezdetén rendkívül kategorikus, az elmúlt idő pedig maradéktalanul igazolta akkori megállapításait. Éles tollú kritikusként már ekkor megalkuvás nélkül kiáll az új, az alkotói művészet mellett. Példaként idézzük: „Boruth Andor szármalmas példája annak, hogy a nagy egyéniségek mennyit ártnak a gyönge művészembernek. (...) Mert Velazquez a bünös, aki a zöldes, szürkés barnában hatalmas színskálát talált, s Boruthra mégis nem hagyott örökül mást, mint szürkeséget, barnaságot... zöldséget.”⁷ Vagy valamivel később: „Ferenczy Károly... az eleven életben gázolók gyönyörűsége, a természettel örök közlekedésben álló művészlélek mámorserű ihletettsége elvezette őt a fejlődés tökélyére.”⁸

⁴ *Magyar művészet* (szerkesztő: Németh Lajos), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981., I. k. 208. o.

⁵ Fülep Lajos: *Művészek, A Hazánk eredeti tárcája*, Paris, július *Hazánk*, 1904. július 23., XI. évf. 174. sz. 1—2. o.

⁶ Fülep Lajos: *A művészet forradalmától a nagy forradalomig*, II. című könyvében (Magvető, Budapest, 1974) közzétett bibliográfia (1902—1919) szerint F. L. 40 cikket jelentetett meg párizsi beszámolója előtt, amely az első képzőművészeti tárgyú írása. Egészen 1904 márciusáig a *Nagybecskereki Hírlap*nak ír, és különös, hogy 1902-ben nem emlékezett meg a Torinói Világkiállítás díjáról, amellyel a Torontáli Szőnyeggyárban készült faliszőnyegetek jutalmazták! Nyilvánvaló, hogy Párizs előtt Fülepet nem érdekelte különösen, közvetlenül a képzőművészet. Közvetve, Streitmann hazai nevelési módszere kelthetett benne érdeklődést a képzőművészet iránt.

⁷ Fülep Lajos: *A téli tárlat, A Hazánk eredeti tárcája*.

⁸ *Hazánk*, 1904. november 26., XI. évf. 281. sz. 1—3. o.

⁹ Boruth Andor (1873—1955), festőművész, az akadémiai realizmus követője, a Műcsarnok legtekintélyesebb kiállítóinak egyike, akit 1902-ben, 1905-ben és 1909-ben díjaztak. Első hazai tárlatismertetőjében Fülep a tekintélyes festő műveit a hivatalos elismerések és az uralkodó kritika ellenére egyeden szóval értékelte: zöldség!

¹⁰ Ferenczy Károly (1862—1917), festőművész, a Nagybányai Művésztelep központi alakja. Ismertetőjében Fülep kiemeli az *Oszi fűrdés* c. művét, amely a művészetlepi korszak legjelentősebb alkotásainak egyike.

Értékelése pontos, elokvens, elutasítása pedig szarkasztikus, nyelvezete érthető és érdekes, írását szellemes megjegyzések élénkítik, amelyek leggyakrabban a konzervatív akadémizmus híveire vonatkoznak. Erre már 1902-ben is felfigyelhetünk, a becskerekai ipari kiállítást ismertető cikkében: „(...) Vándorlásunkat a tetőtől-talpig való végigmérésnek megfordításával a papucosoknál kezdhetjük. Kónya Ferenc, a mi büszkeségünk, a legnagyobb — papucshős. A plüssre hímzett és remekül kivarrrott cifrázatok — összekombinálva az egyes népek művészete szerint — nemcsak előkelő ízlésről, hanem nagy alaposágról és nemzetiségi-politikai körültekintésről tanúskodnak. Némelyek szerint már csak azért is érdemes megnősilni, hogy az emberek ilyen papucsok alatt nyöghessenek.”

Ebben a derűs ismertetőben, amikor a kisiparról időszerű és egyben „dívatos” is volt gondot viselni, s ugyanakkor ebben az iparágban kétségtelen zűrzavar uralkodott, Fülep érdekesen fonja össze a komoly, a nevetséges és a költői szálakat. „Istvaneszkü segédje egy seprőszállal, tintával pingált a szűrők simára cserzett bőrére — meg is építheti Lechner, legnagyobb élő építészünk a legszebb budapesti palotát.” A szűcs-mesterek gazdag virágdíszítéseit méltatva, a messzi vidéki környezetben is megemlíti Lechnert mint a legnagyobb élő építész, akiről később rendkívül pontos jellemzést ír majd, és alaposan megvilágítja nem mindennapi művészetét. Fülepnek a népművészet iránti későbbi viszonya már itt egyértelműen megnyilvánul: „(...) legényember hogy kanyarítja oda minden elébe tett kotta nélkül pusztá szemmértékkel és cirkalom nélkül a legöntudatosabb, népiesen eredeti és egyéb kompozíciókat. A lelkében van ez, oda nyúl bele rajzott keresni (...) Ennek a paraszt-művészetnek a nemesi kutyabőrét nem a mostani felfedező utakra induló iparművészeink állították ki; megvan ennek a nyoma a dicsőséges Hollós Mátyás királyunk corvináin is, pedig akkor a reneszánsz élte virágkorát, s nem a mai roskadozó térdű, idegbajos kozmopolita művészet.”⁹

Közvetlenül rámutatva a népművészet sajátosságaira, így ír: „Az etnográfus is sokat tanulhat ebben a teremben; négy-öt népnek a lelkébe lát bele egycsapásra, olvashat minden vonásból és színből, következtethet nemcsak a művészi, hanem a teljes szellemi élet itt-ott megnyilatkozó fejlettségére is.”¹⁰

⁹ Képek a kiállításról (aláírás nélkül) I., II.

Nagybecskerekai Hírlap, 1902. augusztus 19., II. évf. 189. sz. 3—4. o.

Nagybecskerekai Hírlap, 1902. augusztus 22., II. évf. 191. sz. 4—5. o.

Természetesen még Párizs előtt, valószínűleg Streitmann hatására (aki mint festő valamivel túlhaladta Nagybánya plein airizmusát) F. L. elítéli a modern művészetet(?). Cikkünk végén ez az írás is megtalálható teljes egészében.

¹⁰ Streitmann tanulmányozza a néprajzot, „... Bánátban, Dalmáciában és Boszniában utazgat, és nagy szeretettel, hozzáértően gyűjti a népi motívumokat. Maga is javasol díszítő elemeket a szőnyegekhez.” (Vukica Popović: Velikobecskerekéi slikarski ateljei 1740—1940, kiállítás katalógusa, Zrenjanin, 1969.)

„Bobek sörétől megihletten, ha még sikerül a székről való csendzavarás nélküli fölkelés...”¹¹ — Fülep vidám kitérőt tesz a kiállítás ismertetésében, hogy utána annál inkább hangsúlyozhassa a második részt, amely „a legérdekesebb kincseket foglalja magában”. Felhívja a figyelmet a torontáli szőttesekre, és lelkesülten jegyzi fel: „(...) Az indusi függönyök diszkrét, reszkető, halvány színe szabja meg a tónust, melyben egymást emelve és kiegészítve simulnak egymáshoz a XVI—XVIII. század antik keleti és délszláv hímzései és a modern szőttesek elegáns kompozíciói. (...) A legmodernebb technika, a legfejlettebb műizlés, vagy mondjuk inkább: művészet terme a szőnyeggyáré; s ha büszkén nézünk ezekre a páratlanul szép szőnyegekre, gobelinekre, újra a mi fáradhatatlan, mindenhez értő művésziünkre, Streitmann tanárra kell gondolnunk, aki a legelső volt Nagybecskereken azok között, akik a helybeli szőnyegiparról még csak álmodni is mertek.”¹²

Abban az időben, amikor Fülep a fenti sorokat veti papírra az ipari kiállításról vagy a gyermekrajzkiállításról, Nagybecskerek (a mai Zrenjanin) figyelemre méltó környezet, amelynek sajátos *képzőművészeti* szerkezete van.

A város hírnevét az ünnepektől Konstantin Danilo (1789—1873), a szerb biedermeier legjelentősebb festője öregbíti, aki a város polgára. A közeli Orlovaton lakik a közismert Uroš Predić (1875—1953), aki már ragyogó pályát futott be az akadémiai realizmus terén. A tizennégy éves Fülep megcsodálhatta A bánáti szpáhik felvonulása I. Ferenc József előtt című díszpompás kompozíció születését — amely miatt a mai Vajdaság területén valószínűleg először igazi műtermet építtetett a város Vágó Pál festő (1853—1928) számára. A kép befejezése után Vágó elment, a műterembe pedig ideiglenesen Edwin Illés Aladár (1870—1958) költözött be. A századfordulón a műtermet az első e vidéki fényképész, Oldal István (1829—1916) használja, aki 1853 óta fényképez a városban. Az első sokoldalú magyar „formatervező”, Horti Pál (1865—1928) együttműködik a Torontáli Szőnyeggyárral, kartonokat készít a csomós mintájú szőnyegek és faliszőnyegek készítéséhez. A gyár termékei, amelyek Horti, Vaszary János (1867—1939) és más művészek tervei alapján készültek, díjakat nyernek 1900-ban Párizsban, illetve 1902-ben Toriónban. 1904-ben művésztelep alapításával is megpróbálkoznak, Nagybánya mintájára, ahová Streitmann és más becskerekeli művészek is ellátogatnak.

Az előbb említettekéből Fülep semmit sem tartott volna méltónak arra, hogy írjon róluk, érdeklődjék utánuk?!

¹¹ F. L. nyilvánvalóan az akkori Nagybecskerek nyugtalan, izgága ifja, aki nem törődik a szóbeszéddel, hanem még talán hivatkozik is azzal a bohém-sággal, „melynek következtében egy-két-nyolc krigli sörök jobblétre szenderülnek”.

¹² Nem a régi tanárnak címzett udvarlás. Tény, hogy 1884-ben(!) Streitmann szövőiskolát hozott létre, amelyből tíz évvel később az ország első keleti szőnyeget készítő gyára fejlődött ki.

Ellenkezõleg!

Csakhogy Fülep azoknak a nemzedékébe tartozik, „akik gyermekkoruktól fogva szüntelenül reagálnak a természetre, nem elégszenek meg a késszel, hanem megkeresik maguk a legkisebb igazságot, csak azért, hogy látni tudjanak; (...) Megértik a látás abszolút igazságát, s ezenfelül tisztába jönnek az egyéni látás igazságával.”¹³

Oldal István fényképész művei nem hatottak gyümölcsözõen: „Ma, amikor egyrészt a »művészeti« fotográfia, másrészt a művészet ismert parazitái naponként arcul ütik a művészetet, egyetlen vigaszom ennek a jövõ nemzedéknek az útja, mely más irányba vezet, mint amelyen az apák haladtak. És azt se bánom, ha minden ember teleakasztja a lakását Kézdi-Kovács-féle képekkel — mire a fiúk megnõnek annyira, hogy fel tudják emelni a képeket, ki is dobják õket az ablakon.”¹⁴ Az említett Kézdi-Kovács László (1864—1944) egy idõben Becskerek polgára, édeskés műveit a Torontáli festõk, valamint a Nagybecskereki Impreszszionisták elnevezésû kiállításokon mutatta be. Késõbb képzõművészeti kritikussá vált, aki ádázul támadta a modern művészetet. Fülep gyermekkorától emlékezik rá.

Ugyanilyen korán kiábrándul az emlékműszobrászathoz is, és késõbb így ír róla: „Izsó után bejutunk az emlékmű-szobrászat vadonjába. (...) ehhez a szobrászathoz tulajdonképpen semmi közünk. A politika vagy a tömeg-sznobizmus szolgálatában állott, és közben elfelejtette vagy soha meg sem ismerte a művészi feladatokat.”¹⁵

A becskereki érettségizõ 1902-ben ahhoz a nemzedékhez tartozott, amely „más utakat keres és más utakon jár”. A következetesség, az éles megfigyelés és a szinte tévedhetetlen kiválasztás, az új iránti rendkívül harcoss elkötelezettség, az értékelés lefegyverzõ megindoklása és a túlhaladottnak a megfellebbezhetően elvetése — személyiségének jegyei újságírói, kritikusai, művészettörténeti pályafutásának kezdetétõl fogva.

Párizsi útja elõtt, s az európai képzõművészeti központba való másodikk elutazása, Cézanne felfedezése elõtt, a Nyolcak színre lépését megelõzõen, minden elõtt, amely az ifjú nemzedék „hitévé” vált — elsõsorban csupán *Nagybánya* létezett.

¹³ A jövõ nemzedék, F. L.: A művészet forradalmától . . ., I. k. 60. o. (Elsõ közlés: *Hazánk*, 1905. június 7.)

A Városligeti Iparcsarnokban megrendezett gyermekrajzkiállítás kapcsán F. L. az 1903. évi becskereki kiállításra emlékezik, és hangsúlyozza „a természettel való közvetlen érintkezést”. Képzõművészeti kritikusi tevékenységének kezdetéig Becskereken az ifjú Fülep nem lelkesedett túlságosan a meglevõ művekért és alkotóikért, valószínûleg õ is járt tanára tanfolyamára („rajziskola a természetben”), amelyet nagybányai mintára szerveztek meg, s bizonyára egyáltalán nem gipszmodellekkel és a becskereki művészek alkotásaival foglalkoztak.

¹⁴ Az elõbbi i. m.; F. L. gyakran említi Kézdi-Kovácsot a giccs és a hagyományos kritika iránti leplezetlen gyûlölettel. Kézdi-Kovács László művei ma is divatosak, hát még mennyit láthatott belõlük az ifjú Fülep Lajos?

¹⁵ Lyka Károly: Szobrászatunk a századfordulón 1896—1914.

A századfordulón, amikor egyes impressziók már Fülep személyiségének sajátosságáivá válnak, az 1896-ban alapított Nagybányai Művésztelep már a *képzőművészeti történések tényezőjévé válik*. „A nagybányaiak föllépése óta szakadt kétfelé a magyar művészek tábora, s ez a szétvállás történeti szükség volt. Története is azóta van a magyar képírásnak, amióta fejlődésre képes ága levált a holt törzsről.”¹⁶ Közvetlen környezetében Nagybányához kötődik „... az én derék tanárom Nagybecskerekben, Streitmann Antal, aki sok évvel ezelőtt az első, máig is emlékezetes, érdekességében és gazdag tanulásaiban — szerintem — ez idáig sehol el nem ért gyerekrajz-kiállítást nyélbe ütötte”.¹⁷

Streitmann Antal kétségtelenül Fülep Lajos becskerekai képzőművészeti környezetének legszámottevőbb személyisége, éppen akkor, amikor az ifjú a szárnyait bontogatja. „A rajztanítással mind elméleti, mind gyakorlati szinten foglalkozott, több tanulmányt is írt e tárgykörből. Ugyancsak foglalkoztatta a népművészet, etnográfiai tárgyú írásokat is publikált. Legjelentősebb szerepe azonban a népi szőnyegszövés megszerzésében és fejlesztésében volt. Nagybecskerek környékén a török hódoltság óta ismeretes volt a geometrikus díszű szövött szőnyeg (kelim). Streitmann a szövöket szervezetbe tömörítette és megalakította a Nagybecskerek Szőnyeggyár Részvénytársaságot, amely az ún. torontáli szőnyegeket készítette. A torontáli szőnyeg nagy pályát futott be, nemzetközileg is ismertté vált.

A torontáli szőnyeg mint a szövött keleti szőnyegtípus hazai változata lényegében alkalmazott iparművészeti funkciót teljesített. A századfordulón azonban a gyár vállalta a festők által tervezett faliszőnyegeket szövését is, így Nagybecskerekben szőtték például Horti Pál, Nagy Sándor, Nálér Róbert és Vaszary János terveit is.”¹⁸

A kezdet kezdetén ezért, kiemelve tanárának tevékenységét, határozottan támogatva képzőművészeti nevelési módszerét, Fülep a többi között felteszi a kérdést: „Nem fognak-e ők több tüzet élesíteni a senyvedő, szunnyadó művészeti érdeklődésben?”

Nyolc évtized után már ellenőrizhetjük Fülep első képzőművészeti tárgyú írása állításainak helyességét, és választ kereshetünk a feltett kérdésekre. Annál is inkább, hiszen ő maga mondja: „az emlékezést alakító, tevékenységnek, azaz a művészeti formák alkotójának tekintem”.¹⁹

Az emlékezés a művészi alkotásban című tanulmányában, amelyet 1911. február 11-én olvasott fel a firenzei Circolo di Filosofica ülésén, a többi között megállapítja:

„A művész tehát az az ember, aki mindenki másnál nagyobb mérték-

¹⁶ Fülep Lajos: *A művészet forradalmától a nagy forradalomig*, I., 315. o.

¹⁷ i. m., I. kötet 218. o.: Művészi nevelés az iskolában (az írás 1911-ben jelent meg a képzőművészeti nevelésről folytatott vitában).

¹⁸ *Magyar művészet* (szerk: Németh Lajos), I. kötet, 527. o.

¹⁹ i. m., II. kötet 725. o. (F. L. vitája a firenzei Circolo di Filosoficóban)

ben fölszabadul az empirikus, utilitáris és praktikus törekvéstől, amelyet a jelen percepciójában és intuíciójában ki lehet mutatni, az, aki a jelenre is emlékszik, aki önmaga és a jelen közé ugyanazt a távolságot veti, mint a jelen és a múlt közé. A művész számára, amikor alkot, nincs különbség jelen és múlt között, mert minden egyenlő távolságra van tőle. Ennek az egyenlő távolságnak, melyben a dolgok lelki szemei előtt igazodnak, neve *forma*. A művész megsemmisíti a jelent, s az idő kategóriája benne nemcsak homogén elemmé válik, hanem, úgy lehetne mondani, matematikai ponttá. Ennek az állapotnak neve időnkívülség, más szóval örökkévalóság, s funkciója az emlékezés, vagy fantázia. Ennek alapján lát ő mindent sub specie aeternitatis (az örökkévalóság jegyében), azért látja ő a létet a levésben, a formát a szüntelen formálódásban.”²⁰

Térjünk ezért vissza a *becskereki gimnáziumhoz*, amelyet minden bizonnyal éppúgy nem felejtett el, mint — mondjuk — első tanárát sem!

Csupán két évvel korábban végzett ugyanebben a gimnáziumban Todor Manojlović (1883—1968) és Novák Rezső (1883—1909), szintén Streitmann tanítványai.

A város népszerű „Todoš bácsija” 1966 nyarán a művésztelepi meghitt beszélgetések során emlékezett vissza az egykori évekre, „a később híressé vált magyar esztétára” és természetesen Streitmannra, „aki a Nagybányai Művésztelep résztvevője volt, s ez már jelentett ám valamit!”

Todor Manojlović, az ismert költő, rövidebb ideig a művészettörténet tanára a belgrádi Művészeti Akadémián, 1919 óta képzőművészeti kritikus, szintén Streitmann „iskolájából” indult. Lazar Trifunović a szerb képzőművészeti kritikáról 1959-ben írt tanulmányában kiemeli Todor Manojlović szerepét. Ješa Denegri rámutat arra, hogy Manojlović a művészetet elsősorban az érzések szabad, spontán kifejezésére irányuló emberi törekvésként értelmezi, s megállapítja róla, hogy „kifejezetten antidogmatikus” kritikus. Ezeket és a hasonló megállapításokat Manojlović művészeti nézeteiről, azaz kritikus természetéről Denegri meggyőző érvekkel támasztja alá — írja Vladimir Rozić.²¹

Todor Manojlović határozottan ellenezte a tévesen értelmezett „nemzeti stílust”. Fülel véleményéhez („a legegyetemesebb művészet egyúttal a legnemzetibb”) hasonlóan ő is ezt vallja: „Többé nem egy kizárólagosan nemzeti (mint amilyen a meštovići), hanem egy olyan tisztán művészi — hogy ne mondjuk: tisztán emberi-művészi — eszme hatja át és végső soron feltételezi is művészi fejlődésünket, amelynek fénye politikai határoktól és faji különbségektől függetlenül mind jobban szétsu-

²⁰ i. m., II. kötet 645. o. (Az emlékezés a művészi alkotásban, tanulmány, felolvasva a firenzei Circolo di Filosofica ülésén 1911-ben)

²¹ Vladimir Rozić: *Likovna kritika u Beogradu između dva svetska rata 1918—1941* (Képzőművészeti kritika Belgrádban a két világháború között), Belgrád, 1983, 22. o.

gárzik az egész művelt világon”²² — mint ahogyan a fiatal művészek szerepének jelentőségét hangsúlyozta 1922-ben az V. jugoszláv kiállításon.

Novák Rezső, sajnos, nem válhatott híres festővé. Budapestre ment, majd rajztanári diplomával 1905-ben Temesváron helyezkedett, el. Fenntartotta azonban a kapcsolatot a gimnáziumi társakkal, és kétségtelenül tanára példáját követve, szabad festőiskolára járt Nagybányán. Nagyon rövid ideig élt. Sikerült azonban még betegsége és korai halála előtt megfestenie barátja, Todor Manojlović arcképét.²³ A kép szemmel láthatóan a *neósok* hatását tükrözi — akik új avantgarde áramlatot képviseltek Nagybányán és 1906-ig főleg a plein air jellemezte őket. Azok közé a fiatalok közé tartozott tehát, akik „új utakat” kerestek.

Az említett kettőn kívül a Fülep Lajosé mellé még számtalan nevet felsorakoztathatnánk, és megemlíthetnénk az 1904. évi művésztelep-alapítási sikertelen próbálkozást, esetleg másik jelentős mozzanatként a Nagybecskereki Impresszionisták csoportjának megalakulását 1911-ben, amely szintén Streitmann Antalnak köszönhető, a modern képzőművészeti eszmék e fáradhatatlan úttörőjének, aki mélységesen hitt a fiatalok képzőművészeti nevelésének fontosságában. Streitmann 1918-ban hunyt el. Művésztelepi elképzelése, amely első nagybányai utazásától kezdve jelen volt ebben az érdekes városban, nem valósult meg életében. Csupán egyetlen nyáron, 1930-ban jött létre Várkony József (1879—1938) házában a Bega partján. A művésztelep végül 1956-ban alakult meg, és azóta is működik.

Közvetve, Fülep Lajosra és becskerekeli írásaira emlékezve, felidézünk tanárának, Streitmann Antalnak az emlékét is, és ismételten figyelmeztetünk arra, mennyire szükséges volna tanulmányozni Nagybánya hatását vidékünkön.

Fülep Lajos és Todor Manojlović példája szolgálhat biznyságul, hogy egy ilyen vállalkozásnak reális alapja van, s hogy *Nagybánya hatása igenis érződött vidékünkön*. Streitmann ugyan festőként megmaradt az impresszionistáknál, tanítványai azonban tovább haladtak, kommentárjaikkal és értékeléseikkel figyelemmel kísérték az új nemzedék és a kiváló egyének felívelését

*

1970. március 18-án, hideg, de napsütéses időben várakoztunk a pesti Múcsarnokban Fülep Lajosra, az élő legendára és szigorú kritikusra.

²² i. m. 79. o.

²³ Novák Rezső: Todor Manojlović költő portréja, olaj, vászon, 49 × 62, szignó nélkül, 1907 (?), Vera Putić (Zrenjanin) tulajdona. (A kép reprodukciója megjelent: Velikobechkerekčki slikarski ateljei, Zrenjanin, 1969; Mađarski slikari u Banatu — Magyar festőművészek Bánátban, Népmúzeum, Zrenjanin, 1979; Likovno stvaralaštvo Mađara u Vojvodini 1830—1930 — Magyar képzőművészek Vajdaságban, katalógus, Városi Múzeum, Szabadka, 1974.)

Arra kértük, tekintse meg Kondor Béla (1931—1972) festő és grafikus tárlatát, aki egyesek szerint zseni volt, mások szerint „csak firkált”.

A modern magyar művészet születésének, útkeresésének és tartós folyamatainak e nyolcvanöt éves tekintélye elfogadta a meghívást. Látni akarta tehát ezt a festészetet, amelyről azt állították, hogy korszakalkotó.

A kiállítást némán, figyelmesen nézte végig...

A kávénál, a Múcsarnok előterében levő kis asztalnál szóba jött az én vidékem is. Ez felidézte benne, hogy egyetlen hangos szóval: „Becs-kerek...”, gondolataiban évtizedekre menjen vissza.

Hallgattunk, tisztelve emlékező gondolatait.

Németh Lajos, Frank János és én figyeltük a két makacs, büszke és hallgatag embert: az egykor éles karmú, de most is éles elméjű, kritikus szellemű öreg oroszlánt, és a majdnem feleannyi idős, kitartó festőt, aki a környezete meg nem értésének ellenére is utat tört saját kifejezőmódjának, jelképeinek, amelyről mélységesen hitte, hogy korunkat fejezik ki.

A festő iránti kétségtelen rokonszenvvel, de érdes, kérges kezű simogatásként hangzott el az öreg ítélete, a látottakról alkotott véleménye: „Borzasztó fickó ez a Béla...”, alig észrevehetően villant a szeme, s elégedetten távozott vastag gyapjúoknijára húzott apostolpapucsában — mintegy ezzel is kifejezve a kispolgári renddel szembeni hajthatatlanságát.

Már nehézkesen ült be a fekete gépkocsiba, amelyet az akadémikusnak bocsátottak a rendelkezésére. Elment... ugyanaz év október 7-én mindörökre. Kondor Béla gyorsan követte: 1972. december 12-én halt meg.

„A művész számára, amikor alkot, nincs különbség jelen és múlt között, mert minden egyenlő távolságra van tőle.” Adjuk ehhez még mindkettőjünkél a jövőt is mint tartós hozzájárulásukat ahhoz, „hogy másoknak is megszerezze az *a tiszta örömet*, ami nekik jutott”.

Kartag Nándor fordítása

Bela DURANCI

A GYERMEKMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS MEGNYITÁSA

Ma reggel nyitották meg a Nagybecskereken rendezett gyermekművészeti kiállítást az itteni tantestület számos tagjának jelenlétében. A minden tekintetben érdekes kiállítás különös fényt vet a gyermekek megfigyelő képességére és fantáziájára, mely a kiállított számos rajzból élénken tükröződik vissza. Különösen szép és érdekes képet nyújt az egyes óvodák kiállítása és a Könyves Kálmán és az Atheneum képeit és könyveit tartalmazó terem. A számtalan játékszer és az alaki munkálatok különböző faja szintén dicséretet